

Юрій Клен

Твори

2 том

Ю Р І Й К Л Е Н

Т В О Р И

2 Т О М

За редакцією
Євгена Маланюка

1957
ТОРОНТО, КАНАДА
ФУНДАЦІЯ ІМЕНІ ЮРІЯ КЛЕНА

COPYRIGHT, 1957, BY JURIJ KLEN FOUNDATION

Літературний редактор:
Є. М а л а н ю к

Художник:
М. Д м и т р е н к о

Технічний редактор:
В. Б у р г г а р д т - К л е н

Всі права застережені — ніяка частина з цієї книги не може бути передруковувана без письмової згоди видавця, за винятком використання окремих цитат рецензентом. Ця книга видана накладом українського підприємства Safe-Way Construction Company Ltd., Toronto, Ontario, Canada.

Від Фондації ім. Юрія Клена

Передаючи до рук українського читача **«Попіл імперій»**, цю монументальну епопею Юрія Клена, якою він завершив свою літературну творчість, хочемо сказати кілька слів про це видання і про дальші пляни Фондації.

В еміграційній дійсності не легко видати більшу книгу, як теж не легко повернути кошти видання. Щоб видати літературну спадщину Юрія Клена, в цілості шість томів приблизно тих же розмірів, що **«Попіл імперій»**, потрібно в загальному біля \$15.000.00. Коли було устійнено цю суму, то навіть найбільші ентузіясти того діла завагалися і треба було зужити майже рік часу, щоб остаточно розпочати конкретніші заходи.

Треба відмітити, що початковий плян видання, опертий на передплатах, на жаль, майже цілком себе не виправдав. Але, на щастя, у висліді розмов з різними підприємствами на терені Торонта, Фондації вдалося здобути потрібні фонди. На звернення дирекції Фондації ім. Юрія Клена відгукнулось українське підприємство Safe-Way Construction Company Ltd., яке виділило суму потрібну для того, щоб **«Попіл імперій»** побачив денне світло. Списана умова між тим підприємством і Фондацією є незвичайно догідна для останньої, бо, практично, вможливило видання повної збірки творів Юрія Клена, а навіть започаткування ширшої видавничої діяльності при передумові, що наш загал зрозуміє вагу такого почину і, закупивши оце перше видання, допоможе здійснити цілий плян.

На цім місці ми не будемо черговий раз підкреслювати важливости такого видання. Про вартість **«Попелу імперій»** для української літератури скажуть фахові літературні критики. Децо про це вже сказав у передмові до книги Євген Маланюк. Ми переконані, що **«Попіл імперій»**

являється великою подією в українській літературі і тому доклали всіх зусиль, щоб цей твір появився друком в цілості.

На черзі готується до друку решту літературної спадщини Юрія Клена. Фондація ім. Ю. Клена продовжуватиме свої зусилля, щоб повний комплект творів Ю. Клена знайшовся в руках нашого читача.

Вважаємо за свій обов'язок на цім місці відмітити велику допомогу сина покійного Поета, п. Вольфрама Бурггардта-Клена, який знайшов час попри свої студії в Канаді і в Іспанії, щоб підготувати і опрацювати рукописи, що їх має в своєму розпорядженні Родина Ю. Клена, і таким чином значно полегшити працю редактора.

Фондація ім. Ю. Клена цією дорогою висловлює свою щирю подяку всім тим, що чимнебудь причинилися до видання «Попелу імперій», зокрема Євгену Маланюкові за його відповідальну і безітересовну редакційну працю, Високостойній Дружині покійного Поета, пані Зінаїді Бурггардт-Клен та мистцеві Михайлу Дмитренкові за графічне оформлення оправи та за портрет Юрія Клена.

Окрема подяка від Фондації належить Дирекції і Уділовцям Safe-Way Construction Company Ltd., а, передусім, головному директорові спілки, п. Петру Микулякові, що особливо гаряче підтримав цей проект видання, за фінансову допомогу, яка уможливила видання цієї книги.

Передаючи «Попіл імперій» до рук українського читача, Фондація ім. Юрія Клена впевнена, що ця книга зустрине теплий відгук і що з допомогою всієї нашої громади ми зможемо видати повну збірку творів Юрія Клена вже в найближчому часі.

Торонто, Канада, 4. 1. 1957.

М. Сосновський
Голова Фондації ім. Юрія Клена

ПОПІД ІМПЕРІЮ

Передмова

Про повну оцінку такого твору, як «Попіл імперій», говорити ще дуже завчасно. Того роду твори вимагають, передовсім, певної «дистанції», перспективи.

Вже самі розміри цієї монументальної епопеї змушують шукати особливого мірила. Бувши явищем у нашій літературі майже без прецеденту (винятки: «Великий льох» Шевченка, «Похорон» Франка та деякі спроби В. Пачовського), «Попіл імперій» вимагав би, понадто, нової й особливої точки погляду та особливих же критеріїв. Тому, не без жалю, приходиться перенести відповідальність такої оцінки на майбутнього літературознавця, вірніш — історика літератури.

Наразі можна лише загально відмітити, що родозід цього останнього, смертю автора якби перерваного і тому ніби недовершеного (як і наша епоха!) твору, сягає імен, які називати не завжди легко й зручно. Це — Данте з його «*La divina commedia*». Це Гете з його «Фавстом». Це Красінський з його «*Komedia nie-boska*». І — лише частково — це «*Dziady*» (т. зв. дрезденські) Адама Міцкєвіча.

Можна ствердити, що саме Данте передовсім присвічував авторові під час праці над «Попелом»: на це виразно вказує ціла Друга частина твору, де виступає сам Данте і яка невідповідно написана саме терцинами.

Ці твердження, до речі, ні в чім не зменшують істотно-національного характеру твору, про що свідчить як його загальний дух, так і суто-українська своєю традиційною психологією Третя частина, нав'язана до «Енеїди» Котляревського і повна суто-козацького гумору, що переходить у пекучий сарказм.

Сучасний, зневірений і приголомшений добою, читальник напевно поставиться до цих тверджень з певною до-

зою скептицизму. Той читальник стільки вже мав розчарувань. І так трудно йому, по стількох досвідченнях і спустошеннях, повірити у велич, **сприйняти** її. Та існує, поза критикою й літературознавством, ще один підхід, бодай найпевніший: це **безпосереднє** ознайомлення з твором, безпосереднє сприйняття його, як своєрідного феномену творчого духу.

І саме до цього ми маємо сміливість закликати читальника, не переконуючи його і не вмовляючи в нього нічого а пріогі.

Ми певні, читальник узріє і переконається сам, що «Попіл імперій» є річ, позначена гербом величності, і твір, справді, великої літератури, вживаючи цього стертого поняття у властивім, а не демагогічнім чи легковажнім значенні.

До цього залишається додати ще один, сказати б аргумент, більш раціональної категорії.

Освальд Бурггардт — Юрій Клен писав цей твір вже далеко не молодиком. Поетом **тільки** ліричним він з природи своєї не був. Величезна особиста культура, глибоке знання світової літератури, глибоке творче й плідне (прекрасні переклади Рільке й Георге, пізніш — Шекспіра, Рембо, Малларме й Валері), нахил до філософічного уняття теми — це були найвиразніші прикмети покійного письменника, що недаремно займав катедру в одному з найстарших університетів Європи.

Отже, **поет** Юрій Клен в **професорові** Освальді Бурггардті не вибухнув раптовим ліричним з'явищем, а **дозрівав** поволі у вимірах **філософічної** глибини та **епічної** широчини, понадто, в умовинах особистого досвіду такої катастрофальної епохи, як наша.

І, думається, що до такого завдання, як «Попіл імперій», Юрій Клен допіру в дозрілім своїм віці став **приготований** вповні. Його перекладні поезії були — **школою**, його лірика була — **шкіцями** (з них найбільший — «Прокляті роки») до великого полотна. І «Попіл імперій» логічно стався тим великим полотном, тим центральним твором цілого життя.

Додаймо: Призначенням і Долею поета в нашій національній, але — раніш чи пізніш — і в **світовій** поезії.

Євген Маланюк

ПЕРША ЧАСТИНА

У ВІЧНОСТІ, де світла струм тече,
повільно крутяться колеса часу,
що на варстаті золотому тче
свій килим різнобарвний. Дольні паси
пускає в рух незримий нам двигун.
Мигтить узору плетиво примхливе,
і завжди врівноважує вагу
Той, що складе в копу доспіле жниво,
все змірить мірою й благословить.

Нас темрява обсоує і боре,
лише часами блискавка на мить
із пільми вихопить шматок узору,
і ми, прокинувшись із небуття,
якийсь уривок бачимо: химерні,
страшні чи ясні обриси життя.
Ми у руці тримаєм тільки зерна;
гаїв не бачимо, що з них зростуть
і зашумлять зеленим верховіттям.
Ми лиш п'ємо гіркаву каламуть,
жахним на світ рождені лихоліттям.
Якби зірким спромігся оком ти
в докінченості цілість охопити,
то знав би, що прямуєш до мети,
яка у вічності буде світити.
Що ти еси? Ти у майбутнє міст
над прірвою знедоленого віку.
Та лиш у цілому збагнеш ти зміст.
Шукай же розум у сваволі дикій,
якою лютий вік наш клетотів,
у силі тій, що нищить і карає.
Дивись, он я у простори років
тобі узорний килим розгортаю.

ПЛИВУТЬ у шумі хвиль уривки літ.

Їх течія несе в далеку безвість.

Колись казав премудрий Геракліт,
що »Πόντος ῥεῖ«: пробіг потік і щез він,
він вже не той, бо інша в нім вода,
і хвиля, що тепер пливе, не та вже.
Невже, часам віддавши тлінну дань,
ніде ніщо не лишиться назавжди?

А ми самі — лише прудкий потік
хімер, мінливих настроїв, уявлень?
І все це стопче смерть, зітре навік,
як між долонь я цей горіх розчавлю?

Ні, в висі, де бринить зірчастий рій,
здіймає фільм рука нам невідома
із наших помислів, бажань і дій,
і все оцінює нехибний помір.

Все віддзеркалить вічності екран.
Не пропаде тут жаден звук і порух,
і нашу радість, біль і мрій дурман
чиєсь перо записує у зорях.

ПОТОКУ світлий первісних вражінь!
Мої дитячі спогади далекі!
Лягає від кислиць гілляста тінь,
а десь на клуні клацають лелеки.
Зелено-ніжна памолодь горбів,
байрак, де схилами ростуть кульбаби,
і люціон, який над тином цвів,
та ліс на обрії, що в далеч вабив.
А очерет, високий очерет,
де у воді бродив я аж по груди!
Мій очерете! жадний ще поет
не оспівав це амазонське чудо.
А туга, туга кликала: »Полинь!«,
мої легені владно роздимала,
бо десь незмірно-синя далечинь
очам незнану радість обіцяла.

А потім юности ясні часи:
Дніпро, Аскольдова могила, Київ,
Кадетський гай і дарницькі ліси
(хто давнішні чуття у серці виїв?).
Вночі з Слобідки плинемо човном,
гаї, церкви і кручі — невидимі.
Та на горі запаленим хрестом
вітає нас над містом Володимир.
Чи о весняній радісній порі
ви їздили колись до Межигір'я
і ночували в драному шатрі,
де крізь дірки просвічують сузір'я?
А чи ви знаєте, товариші,
як над водою вогко пахнуть верби?

З яким тремтінням дивним у душі
тепер я тої радости зачер би!

Та хтось у грізний час заніс меча,
життя ударом надвое розкраяв.
Чиї ж то злочини до хмар кричать,
що нас Господь і досі ще карає?
Розріжеш червяка — і поповзуть
у різні сторони дві половини,
і кожній з них лягла вже інша путь.
Так і життя у нашу темну днину:
воно розтяте надвое мечем.
Між половинами розчахлась прірва.
Нехай хтось заклене його вогнем,
та вже минулого із надр не вирве.

ЖИТТЯ біжить, мінливе і химерне,
кипить, шумуючи, мов катаракт.
Ось брижа пронеслась — і не поверне.
Час — між двома безчассями антракт.
Коротку мить охоплює свідомість,
мить атома, і воен, і потуг,
і ти в ній є бозна який егомосьць,
бо все обтеше техніки терпуг.
Вигадуєш ти Вавилонські вежі,
роздмухуєш бажань пекельний жар,
та утікає крізь твої мережі
шумка вода розпливчастих примар.
Життя — як дим: його рука не вловить.
Та знай: з усіх »сьогодні« і »тепер«
лиш сила таємничої любови
тебе несе до вічних стратосфер.
І тільки в пахощах бузку й вербени,
в роках дитячих — скрізь, де ступить крок —
живуть, неначе з мармуру різьблені,
безсмертні постаті твоїх казок.
Лише у казці, вічна й незнищенна,
та правда квітне, вабить і горить,
яку життя безбарвне і буденне
не спромоглося досі відтворить.
Десь є далекий край Тьмуторокані
і чарівник, бородько Чорномор;
як гляне він — то тихнуть гурагани.
А десь упав блакитний метеор.
Піди, шукай... Або шукай те місто,
що затонуло в озері страшнім.

А може десь натрапиш і невісту,
чи гору ту, в якій гуркоче грім.
В годиннику, в яким живе зозуля,
є покій затишний, і Грізельдіс
тебе туди веде, що обгорнула
голівоньку свою вінками кіс.
Встань уночі... Натисни тихо клямку.
По річці місяць постелив мости,
і стежка йде крізь темний бір до замку.
Та як ту стежку поночі знайти?..

Я знов малий хлопчак... Сиджу в майстерні,
і добрий приятель мій, швець-казкар,
оповідає ті казки химерні,
що досі не померх ще їхній чар.
Бо й досі ще мене хвилює милий
і незабутній запах воску й шкір.
Мигтять кліщі, і молоток, і шило,
і дратва вже звучить, як струни лір.

Так шив він чоботи (стелив тенета!)
та і мене тоді мабуть пошив
своїм байкарським хистом у поети
і з музою навіки подружив.
Не відриваючися від роботи,
рябий, чорноволосий Никанор
сплітав в мереживо казкарське злото,
на світло скарб виносив із комор:

»Був дід, мав на городі хату.
Він мав трьох молодих синів
і яблуню мав розсохату
серед малинових кущів.
Та стали яблука цезати.
Хтось їх на досвітку краде.
І ось три ночі вартувати
по черзі кожний син іде.

Проспали перший брат і другий
всю ніч у теплім курені,
і, впливши з-за виднокругу,
застало сонце їх у сні.
Не бачили вони, не чули,
що діялось вночі, коли
солodka втома обгорнула
і зорі маком зацвіли.
І третій брат (його за дурня
вважали батько і брати,
бо був дитячий і безжурний)
іде ніч третю стерегти.
На яблуню, на яснокору,
заліз, засів поміж розсох.
Почав з нудьги лічити зорі.
А Шлях Молочний стеле Бог.
Стемніла ніч і похолола.
Та враз у заграві ясній
все засвітилося навколо.
Метнувсь Іван... Схопивсь мерщій...
Та причаївся у галуззі
і бачить: птаха чарівна
летить. Від неї аж на лузі
б'є приском хвиля світляна.
Неначе виблиски зірниць
крил помахи. Сідає й он
клює вже яблука жар-птиця.
А може це чудесний сон?
Простяг Іван по неї руку
і дивну пташу — хап за хвіст.
Вона ж — немов стріла із лука,
і чути тільки лету свист.
Алеж він висмикнув у птахи
перо. Воно, мов жар заграв,
в руці горить. Вгорнув у лахи
Іван його і заховав.

А як прийшов додому, каже:
»Не бачив злодія, не чув.
То певне ходить сила вража«.
Брати ж у сміх: »Таж він заснув!«
Але вночі бере з печірки
(бо спав Іван десь на печі),
вимогує перо з ганчірки —
і присли променів мечі.
Перо освітить ту дорогу
Йому, що йде крізь темний ліс,
щоб від батьківського порогу
на подвиг душу він поніс.
Здобуде він собі жар-птицю
між неприступних скель гірських,
а з нею разом цар-дівицю,
що в шатах ходить золотих.
Його нога розтопче гада,
бож те перо — то талісман,
який дарує щастя, владу.
І зробиться царем чабан«.

Шевчиха чує казку теж і мовить,
по кухні розливаючи відро:
»Ох, ох, якби це нашому Юркові
знайти колись жар-птицине перо!«
Не марив я про царство, а як діти
забавки прагнув, думку мав одну,
щоб тим пером у темряві світити.
А як піймав би птицю вогняну,
то хай над цим ланом подільським лине
і сяє загравою по ночах
на всю широку, буйну Україну!..
Та де, де кубла тих чарівних птах?..

А то, бува ще, швець розкаже казку
про те мале, погане каченя,
якого всі терпіли тільки з ласки.
Його соромилася вся рідня.

Було воно незграбне, довгов'язе.
Ладом воно не вмiло і ходить
і бігало лише до перелазу.
Було йому з качками важко жити.
За виродка його в родині мали,
якого навіть не пускали в світ
і в добрім товаристві зневажали,
бо плямував він весь качкарський рід.
Хитався важко тулуб вайлуватий
на надто довгих милицях-ногах.
Нераз скублѣ те каченятко мати,
і все воно ховалось в будяках.
Коли ж йому зміцніли білі крила,
воно побачило раз на ставку
гурт лебедів, що воду борознили,
пишаючись в низькому лозняку.
Звивались шиї зміями виткими.
Вони велично линули вперед,
так просто навпростець, і перед ними
ген розступавсь високий очерет.
І враз, відчувши в собі дивну силу,
птах, пасербець качок, метнувсь, поплив.
Міцні напнулись груди, мов вітрила,
які несуть його до тих птахів.
Там, наче квіти велетенських лілій,
гойдалися і плавали вони.
Всім сріблом сніжним пер своїх лисніли.
І в дзеркалі прозорім глибини,
напоеному променями рясно,
в яким вони, обдарувавши став
щедротами, відбилися, прекрасні,
він враз себе побачив — і пізнав.
О Україно, Лебедю мій ясний!

МИГТИТЬ минулого екран,
спливає з мли років Кучаків,
Полтавщини широкий лан
і цвіт рясний червоних маків.
В промінні ранковім балькон,
де на столі парує кава.
Сповито все в прозорий сон,
такий чудний і золотавий.
Ось недочитаний лежить
на софі плюшовій Новаліс
(згадай, в яку щасливу мить
блакитну квітку ми зірвали).
Ще дишуть вогкістю жита,
тремтить роса на повних рожах,
і в небо ллється чорнота
від тих тополь, на вежі схожих.
А сонце тєплом запашним
весь день насичує ясмину,
і тягнуться шнурком витким
невпинні співи комарині.
Волосся чорне (давній сон!)..
Та не порівню з оксамитом
його, щоб то не був шабльон.
Хіба з лискучим антрацитом.
Стривай! те мрійливе дівча
тебе ніколи не пригорне,
до серця не дало ключа.
Отож не мар про колір чорний.
(Пірнувши в сутінки років,
отак згадати довелося

під комариний ніжний спів
ясмин, і рожі, і волосся).
Тут буде спогадів мішок...
Пилю ніжну музику строф ми,
і чарував не тільки Блок,
Бальмонт, а навіть Віктор Гофман...

Завечоріло вже, коня
виводжу з стайні та сідлаю.
Його пустивши навмання,
в житах високих я щезаю.
Чумацький Шлях — як срібний пояс.
І ось у вогкій чорноті
сичить, як змії, і мчиться поїзд
і сипле іскри золоті.
А кінь мій знає: то стожарий,
лихий, пажерливий дракон;
пашиє вогнем ота почвара,
нема від неї охорон.
І кінь сопе, гребе ногами
і дрижко вухами стриже
і метушиться у нестямі,
гне голову убік і вже
в страху додому завертає.
Ще мить — і скаче він чвалем,
знаходить сам дорогу в гаї,
і, зрісшися з моїм конем,
я марю про волосся чорне.
Воно збіліло, наче сніг,
і тільки дні ті неповторні
так чітко спогад мій зберіг.
Яку солодку, млосну втому
у жили хтось мені вливав!
Та ось, вернувшись додому,
я на веранду вибігав.

Пашіли ще од вітру лица.
Горіла лямпа над столом,
де червоніли полуниці
і вабив глечик з молоком.
Бувало й так: вечірне злото
тече в жита, береш до рук
рушницю й вийдеш на болото.
Забудеш чари всіх наук.
От стежиш, як та качка крилить
у небі полетом тремким,
і мрієш, як би тугу вилить,
щоб поплила вона, як дим.
О, чайки зойк понад ставками!
Розітне душу він на мить —
і серце, як блакитний камінь,
у синю прірву полетить...

Минало літо, стигли грона,
лягав у копи вже покіс,
і Київ кликав в рідне лоно.
До мене вітер клич той ніс.
Минавши Дарницю й Слобідку,
радів я баням золотим,
які світили хто-зна-звідки
крізь голубий, прозорий дим.
Дніпро широкий, незорий!
Невже він снівся нам у сні?
Він розливавсь, наче море,
ген аж за обрій на весні.
За Чорторій і за »Наталку«
ми запливали у човнах,
і теплий червень пестив палко
нас на просторі по ночах.

Так протікали дні затишні.
Горіла Лавра на горах,
і наливались темні вишні
десь на Солом'янці в садках.

ВІК вальсу, рисаків і залізниць,
які давно романтикою стали,
глухих садиб вишневих і криниць,
і рож, що нашу молодість квітчали!
Ще мчали степом шарабан наш коні:
не спокушало авто нас на гріх.
Дарма, що десь вигадливий Марконі
вже просторінь затиснув у горіх
і десь за морем Альва Едісон
науку мудру пестив, як коханку,
щоб оповив нас електричний сон
в прозорі барви білого світанку.
Але Сангушко, князь старий, не хтів
в своїм родиннім замку у Славуті
електрики завести, а волів
важкі підсвічники із срібла куті,
а в них свічки із воску стільників.
В стару романтику думками злиньмо,
бож він і авта мати не хотів
і **принципово** їздив тільки кіньми:
бензину князь ненавидів прокляту.
Він тільки гусячим пером писав.
Кохавши кожне дерево, як брата,
струнку сосну на зруб не продавав...

Над нами десь в вітрах гули дроти,
в розпугці гамір міста в далеч линув,
але садки, що прагнули цвісти,
нас оточили колом із ясминів.
Була там днів невловлена краса,
яку ми не забудемо ніколи.

Спадала ввечорі на квіт роса,
і пахли нам ночами матіоли.
Блакитно розцвітали, мов квітки,
якісь озера темні і глибокі,
і в білих одягах якісь жінки
ловили чуйним слухом дальні кроки.
Вертали ми до них, як моряки,
любили українські темні парки.
І нам були однаково близькі
Фет і Бодлер, і Леся, і Петрарка.

І ось зійшов двадцятій вік.
На закривавлену правицю
надяг залізну рукавицю.
О ні, не зверне він убік!
Він гатить важко кулаком,
він б'є в зачинені ворота.
Несе він град, і дощ, і сльоту
і виє вовком-хижаком.
Загуб часу повільний крок,
і розчинилась настіж брама,
і скрізь страхіття понад нами,
немов з Пандориних скриньок.
Як ті метелики, легкі,
крилатий Блеріо і Фарман
провісники лихої карми,
бо вслід дракони-літаки,
які дихнуть на нас вогнем
і будуть жерти немовляток
(щоб матер'ял поетам дати
для ще неписаних поем).
І скрізь уже, на всіх шляхах,
grimлять страшні потвори-танки.
Ревуть сирени по містах,
кричать від вечора до ранку.

Вік, що нещадний до життя,
вік, що віщує смерть імперій
і що Європі в небуття
розкрив широко настіж двері!
Все в себе втяг і крутить вир,
світ захлинається у муці.
І хтось гряде... не люд, а звір
в багрянім сляві революцій.
Мов шерсть нечісана, руда,
ген над церковними хрестами
широка Маркса борода
лопоче прапором над нами.
У мертвих дуллах душ лише
бур'ян барвистих ідеалів
і гасел витертих кліше;
світ вие згряями шакалів.
Зі слизу родяться вожді,
та в них не Божий дар пророчий.
Летять гігантські жолуді,
і лютим ревом ніч регоче.
Потвори, нелюди й звірі —
все сатана змісив у тісто.
Гудуть і гори, і бори,
і стало пеклом кожне місто.

СЕРЕД тополь і грабів кучерявих
білів Преображенський скит.
Монах у простій церкві службу правив,
і ткав легенду білий квіт:
про горній град і про святі джерела,
про сріблом зрошені куці,
про очі діви, ясні і веселі,
якій довірено ключі,
що нам відчинять храм нерукотворний.
Над лісом віяв вічний чар,
бо Божа сила, сила непоборна,
боронить скит від темних чвар.
А яблуні галуззя обважніле
схилили низько до землі;
і падають горіхи зрілі,
і в небі ходять кораблі.
Піди у сад і сходами на вежу —
побачиш: міст у ланцюгах
вогнями сиву млу ночей мережить;
а там десь Київ на горбах,
мов град святий, для ока невидимий,
бо тільки заграва його,
мов Шлях Чумацький, світиться у димі,
мов срібло спогаду твого;
і дзвін із Голосієва нас кличе
у монастирський, мирний гай,
де мрійно марить сад митрополичий,
той запашний бузковий рай.
Тут пориває туга в край надземний,
тут хащів темну глибочінь

перетяли яруги темні,
але ведуть у широчінь
ланів розложистих. А там і гори,
і над ставком стрункий ампір:
китаївська дзвіниця у простори
хрестом підноситься до зір.
Колись тут життєрадісним аскетом
блукав мудрець у морі трав,
що був філософом і був поетом
і світську славу занедбав.
Його Господь водив по цих дорогах.
Благословив він ніч і день
і насадив серед ланів розлогих
свій «Сад Божественних пісень».
Тут палиця Євстафія Плакиди,
що з ним пройшла мандрівну путь.
Він знав: нікуди звідси вже не піде,
бо всі шляхи сюди течуть.
І відтоді тепер паломник кожний
тут збитий посох свій кладе,
бо тямить: чар лісів непереможний
крізь душі гомоном гуде.
В печеру, де спасалась Досифея,
веде порослий дерном шлях,
і вітер у шкарлатовій кереї
гойдає хмари в небесах.
Тут віє древністю старих містерій.
Весніе яблунь білий цвіт,
і в тишині викохує химери
правічний спокій давніх літ.

Тут світлий, як музика ніжна строф,
зелений, радісний Китаїв,
а там, у зливі водограїв,
докінчений і строгий Петергоф.

Молочне небо, біле, як зі скла,
і ворожба зійшла заклята
на білий мармур мертвих статуй
в струнких алеях Царського Села.
Геометрія викреслених площ
столиці димної принади
і прямокутники парадів.
Її граніт січе одвічний дощ.
В полон узята, піниться вода.
Жде Петербург свого шамана.
Повила ніч його в тумани,
мов чаклунова сива борода.
Високий двір царський теж пойняла,
немов якась тяжка недуга,
за неземним велика туга.
Та виростають з неї квіти зла.
Він увійшов у себе і затих.
Він снить потужний сон імперій
і прагне теж своїх містерій,
своїх провидців прагне і святих.
Не простої краси він зажадав,
яку викохує Китаїв:
хтось душі, мов мечем, розкраяв
і їх вином гістерії заляв.
І ось, як у магічному півсні,
де в леті мають кінські гриви,
являється їм чорний привид,
що мчить в вальпургієвім тумані.
Одного дня в палац примандрував
з сибірських тайг той гострозорець,
чаклун, пророк і чудотворець,
що брав у бран — і царство зчарував.
Пойнята сном первісних дикунів,
з святим хрестом з'єднати фалус
його душа не побоялась,
і двір царською ласкою пригрів.

Ось трон закрила чорна борода,
заполонивши все собою.
Найбільше тишився він грою,
що звалась міністерська чехарда.
Він поучав, як біса побороть,
піддавшись спокусі ласій.
Князівни ж слухали баляси
і пестили його потужну плоть.
Мав цей селяк справдешній в собі жар,
майстерно танцював в присядку,
і на добу наклав печатку
»святой колдун« — Распутін Грегуар.
Текла подій нестримана ріка,
циганським співом ночі ржали.
Студенти ж мали »ідеали«
і шанували вельми батрака.
Йшли на завод, до робітничих лав,
в баранячих ходили шапках,
і грубий »Капітал« у лапках
на їх письмовому столі лежав.
Конспіративний був насправді хист
у них, бо бомби десь у чорта
фабрикували і пашпóрти,
і за кутком чаївся терорист.
Старого світу пил стряхали з ніг
під марсельези спів бадьорий.
І Господа, що зчислив зорі,
в гуртку тісному бралося на сміх.
Коли ж під подих бур хитнувся трон
і на сполох ударили у дзвони
— на прапор проміняв червоний
своє кадило срібне піп Гапон.
В нові часи новий панує стиль.
Чи ж сатана не став поетом?
Бо зраду криє він грезетом,
на плечі їй кладе епитрахиль!

Його дитя улюблене не шпиг,
а геніяльний провокатор.
Того, хто у душі є катом,
сам Веліяр у воїнство постриг.
Людей, мов крам, жандармам продавав
торгаш жидівський, зрадник Азеф,
що червяком у душі влазив
і на гнилій трупизні жирував.

Кому приснились ці кошмари?
Невже під бренькіт струн
циганської гітари
навіяв їх чаклун?
Все це чари, все примари.
Сунуть білі, сніжні хмари.
Заметіллю сніговиця
дме у мерзлі лиця.

Та враз війна, війна...
Бадьорий марш музика грає,
а в серце мов би завертає
нечувана весна.
Ввижаються Москві
святині давні Царгороду,
протоків дальніх сині води...
Шолом на голові
упертий рух руки
міцніше ремінцем стягає,
десь переможно прапор має,
вилискують штики,
і рух, і гомін на шляхах,
аж крики небеса роздерли.
Роззявили гармати жерла,
і хрипко свище паротяг.
І хтось віддасть, і хтось візьмє
життя. Ідуть полки і роти,

а з Танненберзького болота
вже вогка мла назустріч дме.
Щезли доли, щезли кручі,
сипле в вуха сніг колючий,
заметіллю сніговиця
дме у мерзлі лиця.

Гуде, гуде з-за хмар труба,
ніхто не відає, не знає,
що нині хід свій зачинає
нова, невидана доба,
яку ми будем пить до дна.
Це нам дарує чорні квіти,
що ними сад почав ряхтіти,
якась нечувана весна.
В ній не Господній віє дух.
Та це ще лагідне анданте
у переддвір'ї пекла Данте:
ще й не ступив у перший круг.

АРХАНГЕЛЬСЬКИЙ далекий краю,
де довго тягся мій полон!
О, як я гостро пам'ятаю
сніги, і річку, і балькон.
Лецети ось риплять, сковжу я,
в лице мороз мене цілує,
і через кручу й переліг
уже подвійний слід мій ліг.
Той час не був для мене зайвий.
Я полюбив північне сяйво,
коли воно в холодну ніч,
яку стрічав я віч-на-віч,
ходило хвилями у небі,
де тихо плив Персей і Лебідь.
Смолисто дихала весна,
коли повалена сосна
рипіла в мене під пилою,
і пахло першою травою.
Із фарб складався дивний міт:
горів черемхи білий цвіт,
і білі ночі без світанку
не знали вечора і ранку.
А гіяцинти під моїм
вікном на полі запашнім
стрункими стеблами угору
росли. Тхло вогкістю від бору.
Дерева бачили там сни.
Минало літо, й восени
бруснику в лісі ми збирали,
що червоніла, мов коралі.

І довго, довго знов зима:
немов фанфарою сурма
розсипалась у срібний порох,
який шарами ліг по горах.
Згадай, о дівчино, той ріг,
де твій платок сковзнув у сніг
під час нічного поцілунку,
як потяглась ти вгору струнко.
Лиш на весні, як скресла крига,
ти віднайшла його під снігом.
Привіт вам, тундри і ліси
у снах суворої краси,
і вам, о лосі круторогі,
що ісходили ті дороги.
Там згаяв я колись війну,
прощавши молодість ясну.

По році рік минав,
в калюжах крові смачно хлюпав.
Земля угноїлася трупом
і вже не прагне страв.
Свободі шлюють привіт,
здіймає цар свою корону,
і виступає на амбону
історії нарід.
Глаголь, віщуй, реви!
Зміст логоса втрачає слово.
Потвора ця многоголова
зовсім без голови.
Ось до царських палат,
де позолота вже померхла,
прибравши голос главковерха,
вступає адвокат.
Веселі і прудкі,
пухкі, легесенькі, як хмарки,
несуть закохані школярки
Керенському квітки.
Дракона він зборов,
він носить елегантські «гэтры»,
по всій країні кілометрить,
і ллється дощ промов.
Він ідол юнаків,
він революції антена
і він її високий тенор:
бере він — хто б це смів? —
аж верхне до-діез,
бо спадкоємець Александрів

не чує віщій крик Кассандри
у громі марсельєз.

Прем'єрство не матрац,
де відпочинеш у спокої,
і в білій млі встає марою
Кшесінської палац.

А там з високого балькону
вже править інший диригент:

Маркс і Ляссаль його ікони,
його держава — континент.

Пан і господар на хвилину
йому віддасть своє берло.

Усе, усе він в прірву кине,
що віком пещене було.

Страшні, нечувані ще гасла
шпурляє він, мов кості псам,

і за майбутній сир у маслі
купує душ дешевий крам.

Зненависть людству він прищепить.

Лягає велетенська тінь
низької постаті у кепі

на простір царських володінь.

Кронштадтська хвиля у палати,

усій історії на глум,

несе Європу заливати

людської наволочі шум.

Хлебтає матросня горілку,

бочки виносить із льохів

і розганяє «учреділку»

в чотири напрями вітрів...

Корова в Індії, а тут свиня, —

є скрізь своя свята скотина.

А німець вислав свій гостинець:

данайців дар — троянського коня.

І смерть імперії в його руці

чаїлася, у кінським лоні,

у запльомбованім вагоні,
як смерть Кощеева в яйці...

Немов упившись вовчим молоком,
собі свій череп розкриває
і звідти мозок вигрібає
страшна столиця, жертва пістряком.
На сні спить голота по кафе;
весь у патронах, грізний нівзір,
— на пасі бомба, кольт і мавзер —
по вулицях гуляє галіфе...

ДОБА

настає новоцасна.
Зоря незагасна.
Всі народи
до згоди
закликає труба,
заповідає
злагоду, спокій для краю,
досягнень вінець,
чварам і війнам кінець.
Хай же Європу
повінню світла затопить
воля російська!
Розкасовано військо.
Над країною пан
многоликий Нікто без обличчя —
»Советы Солдат и Крестьян«.
Все вирішує віче.
Дана мета нам.
Здирають пагони
підпоручникам і капітанам.
Геть забобони,
однострої і фраки,
хрести і відзнаки!
Від триколюрів-прапорів
білосині шматки відривають,
лиш червоне лишають.
Генералів, майорів
виряджають
у »штаб Духоніна«.

По світі роздзвонено
новітнє
радіо-євангеліє;
його чують робітні
Америки, Франції, Англії.
Від Волхова до Лени,
де мла коливається,
все тільки сцена,
де відбувається
фантасмагорія,
гра нещоденна.
Конференції точаться в залах.
Історія
нові на скрижалях
записує ймена,
що рокочуть в вогні катастрофи —
Троцький і Йоффе:
в добу ліквідації
старої Європи,
в хаосі балканізації,
що її розпорошує в попіл,
в епоху катаклізму,
що нам заповів
кінець
імперіялізму
і звів на нівець
хартії всіх конституцій,
— для новітніх розтерзаних Мексик,
як плід революцій,
як без підпису вексель,
шпурляється гасло,
що світом потрясло:
»Мир без анексій,
без контрибуцій!«

МАНДРІВНИЙ вітер виє, як шакал,
в пустелі голій і безплідній:
»Повстаньте, гнані і голодні«,
веде вас в бій інтернаціонал.
Навіки ви касуете війну,
ви шлях торуете свободі.
Прийміть у лоно всі народи,
зачніть добу прекрасну і ясну.

З машини ротаційної летять
у світ старий нові декрети,
і гасла, наче ті монети,
за повну вартість кожен має брать.
Радій, захоплюйся, палай, гори!
Скінчився труд нужденний, рабій.
Все буде в світовім масштабі:
канали, фабрики і трактори.
В Москві якийсь весняний віє дух,
в Кремлі засів нарком Ульяновів.
А Пушкін з бронзи в вир туманів
зорить, в руці затисши капелюх:

»Мчатся тучи, вьются тучи«,
щезли доли, щезли кручі,
б'є в обличчя сніг колючий.
Біс кружляє в чистім полі,
водить нас у клятім колі.
Скоком-плигом
білим зайцем або тінню,
в бездоріжжя, по камінню,
все притрушуючи снігом,
і хльостає в мерзлі лиця
заметіллю сніговиця.

ЗА обрій нас помчав скажений паротяг,
республіка нова багряний знесла стяг.
У перші гожі дні народні комісари,
зрікаючись війни, касують смертну кару.
А жид з провінції, Урицький-Мардохай,
жене наганами всіх Гаманів у рай.
Та під дверми його чекає вже відплата:
у серце гострий спис керує смерть крилата.
Держинський поминки справляє цілий рік,
бо цідить кров-вино і губить жертвам лік.
Палахкотять, мов жар, полотнища червоні,
республіка в крові все топиться й не тоне.
Багряний дощ іде і зливами шумить.
Все благоденствує, бо скрізь усе мовчить.
Лише поет один, від гніву непритомний,
в лице комусь шпурнув це слово вікопомне:
»Хто революції ім'ям назвати смів
цю менструацію червоних прапорів?«
Грабунки нам закон заборонив, вони бо
є монополія держави, що без хліба;
на лобі мідному диктатора рука
тавром їй випекла дві літери »че-ка«.
Найвище божество володарка-машина.
Від Коли до Баку гуляє хуртовина.

Віє вітер-завірюха,
засипає снігом вуха.
Біс кружляє в чистім полі,
водить нас у клятім колі,
скоком-плигом
в бездоріжжя, по камінню,

білим зайцем або тінню,
все притрушуючи снігом.
Гола, мертва цариня.
Не забракне нам вина.
Призволяйтеся! З поклоном
всіх частує самогоном
сам великий сатана,
чорні меси править,
люд, як жаби, давить,
ставить бочку: »Пий до дна!«

ІМПЕРІЄ! В огні пожару й димі,
коли античний світ розпавсь у порох,
з уламків мармуру творити в Римі
тебе почав великий Теодоріх.
Загувши сполохами папських дзвонів
і сповнивши Європу громом зброї,
міцніючи під кермою Оттонів,
проголосила ти себе Святою.
Ганьбу, що завдала колись Каносса
змивала ти в адріатичних водах,
і вів рудобородий Барбаросса
тебе в нечувану, чудну пригоду.
Ловив, любив живої думки відрух
років, століть прийдешніх ідеолог,
ґальянтний, звинний Гогенштавфен Фрідріх,
той дипломат, ерєтик і астролог,
що маврітанський стиль плекав в Палермі
і маврітанську поєднав лукавість,
що слова не додержує у термін,
з непереможним потягом до слави
і діяв, крику й шуму не чинивши,
але в одежі простій пілігрима
облесним словом турків обкрутивши,
коронував себе в Єрусалимі.
А по століттях, коли сплив над Віднем
турецький молодик у чорній бурі,
гула, імперіє, ти дзвоном мідним
і зацвіла у золоті й пурпурі.
Ерцгерцоґам твоїм на оборону,
Білградові на жах, на захист Лінцу

свого щита держала понад троном
рука Савойського, чужого, принца.
Мозаїка народів різнорасих,
що їх з'єднала під єдине берло
гра хитра владарів, на землі ласих,
яка кордони згладила й затерла!
Імперія, що в лініях соборів
струнку, побожну готику плекала,
яка століть тугу в безсмертний порив
влила й шпилі у небо простягала,
монархія, у давній обрій слави
задивлена, — таку тебе у спадок,
роздмухавши пригашену заграву,
дістав потужних цісарів нащадок,
що сімдесят років носив порфіру,
що спогадом про нього край ще квітне.
Хоч випадали зцерблені сафіри
йому з корон, — Венеція блакитна
і древне Королівство Двох Сіцилій, —
але вінцем Далмація вквітчала,
щоб голубі адріятичні хвилі
підніжжя трону вічно полоскали.
Імперія, що серцем-осередком
золотоясної була Європи,
що невмирущою здавалась предкам
і все зливала у своєму стопі!
Вже мріялось, що житиме твій пан до
Страшного Суду. Доля ж обминула
і Рудольфа, і Франца Фердінанда
і в дар корону Карлові шпурнула.
В руках у того Карла ти скарліла.
До півдня скерували зір хорвати,
відпала Чехія, мов лист, від тіла
твого, і зареклися визнавати
в цісарській ласці пещені мадьяри
Апостолічну Святість маєстату.

І ось мечем двосічним янгол кари
почав тебе на частки паювати.
Чи згадувався Карлові твоєму
той другий Карл, що у його державі
світило йому сонце в діядему,
не знаючи вечірньої заграви?
Бо не заходило воно ніколи
над неосяжним обширом імпер'ї,
яку він озирає з свого престола, й
що обняла дві різні гемісфери.
В пригоді вже тобі не стане гасло
твое: »Tu felix Austria, tu nube!«
Все, що століттями буяло — згасло.
На бій гонведів не покличуть труби.
Куди веде тебе страшна дорога?
І хто веде? Маркс, Ленін, чи Бакунін?
Он спадкоємця Штефана Святого
вже визнав Будапешт у Бела Куні.
Бо скрізь, немов диктатори криваві,
ввійшли в історію, як у баладу,
ті чужаки смагляво-кучеряві,
що продавали в будках цитринаду.
А що ж вона, імперія-посестра,
що, народившись у Дзеркальній залі,
всі різні голоси злила в оркестрі,
щоб гра скінчилась там же — у Версалі?
Невже така їй доля: вгору злинуть
і в небі луснути, немов петарда,
— шлях дивний метеорів, що пішли ним
і готи, й вандалі, і лянгобарди?..
Стара імперія у муках гине,
і сиплеться із неї мертвий попіл,
якого лютий вихор хуртовини
розносить порохом по всій Європі.

Але з того занепаду й руїни
зринає, начебто з космічних млавин,
вже видиво нової України,
потужнішої ніж за давніх-давен.
Державний корабель нап'яв вітрила.
Старі, припалі пилом заповіти
Романа Галицького і Данила
знов перелистує дніпрянський вітер.
У Києві гудуть потужно дзвони
в Михайлівськiм і у Святій Софії.
Столиця в повені тих звуків тоне,
і дійсністю стає, що жило в мрії.
Там, над простором древнього майдана
слова урочисті універсала
дзвенять і розчакловують Богдана,
якого туга в камінь вчарувала.
Проголосили Славу Україні
і многі, многі літа сили й росту.
У прапорів тихенькiм шарудінні
виразно чути кожен серця постук.
Угору линуть звуки »Заповіту«,
схилиється весь натовп на коліна.
Судилось буйним степом половіти
тобі в віках минулих, Україно.
Благословись тепер скоряти шторми
і мармур непіддатливий тесати,
в устоєні, тверді, несхитні форми
навчись державну бронзу відливати!

НА Україні мов Великдень ясний.
Там сонце вже ніколи не загасне.
Летять пісні з дніпрянських берегів
в Херсон, Одесу, Львів.
Свята Софія землі вже збирає
і України дві в одну еднає.
По всіх містах, немов весняний шал,
гуде універсал.
В старому Києві централить Рада.
Та це ж розпочала Шехерезада,
в надхмарне царство кинувши місток,
одну з своїх казок.
Ще дітьми ми їх слухали охоче.
Куди ж її фантазія заскоче?
Вона підмішує в давнини мед
сучасний вінегрет:
»Перо Петлюра видер у жар-птиці,
а он у президентській багряниці
білобородий дядько Чорномор,
зовсім як мухомор«.
В новім часі байкарці все незвичне.
Все не збагне часи демократичні.
Як зрозуміти їй, що президент —
лиш милий прецедент?
Вона накришить зілля у свій котлик
і витягне старий казковий мотлох.
Чи ж нам віддасть її байкарський чвал
епохи лютий шал?
Тож не король, а літописець Нестор
важкий тягар на плечах буде нести,

підє шляхами марними блукань
геть від тих злотиx бань
і знов повернеться на зрадний поклик,
щоб по дорозі, від дощів розмоклій,
поплентатись на схилі літ сліпим
під Кремль, у Третій Рим...

Та творить армію свою держава,
і ранкова займається заграва
(відбита золотом стьмянілиx бань
і водами ковбань)
над Лаврою і над священним градом,
над гуркотом трамваїв і над чадом,
над ятками, яким бракує крам,
і над новим життям...

Із Дарниці у Київ полонені
прийшли. Їх стрівув шум дерев зелений.
Була їх горстка — двадцять два,
але, мов та жорства,
яку нам при дорозі не злічити,
зросло число; легендами повите,
із галицького виросло ядра.

Та йде лиха пора,
під Крутами лягла вже буйна молодець.
Немов течуть по снігу чорні смоли,
пливе, згуртована в людські стада,
нестримана орда,
іде, іде від Ніжена на Київ,
вже розповзлась патьоками помиїв.
Захоплено Поділ і Арсенал,
лютує людський шал.
Та Січові Стрільці на оборону
стають, шикуються в стрункі колони,
тож Коновалець їхній командир.
Кипить, клекоче вир.

Житомирською йде ворожий навал.
Але летять назустріч крики «Слава!»
То Пасіка вже на Сінний базар
свій скерував удар.
Та підсіклися раненому ноги,
і полягла кістьми його залога.
Лише один наводчик, що ім'я
його, рід і сім'я
назавжди невідомими лишились,
не відриваючись від скоростріла,
під дужим натиском ворожих лав
стріляти не вгавав.
Шпурляючи гранатами, з налету
січовики ударили в багнети:
отак гортаючи руками жар,
Сінний взяли базар.

Пробігши по Житомирській Великій
під перехресним обстрілом із вікон,
відважний загін Федя Черника
зустрінув хижака,
— і стягся бій у нерозв'язний вузол
на Трисвятительській, де купи грузу,
румовища розбитих боем хат
і гори барикад.
Січовики під стрільний тріск і лускіт
дістались до Андріївського спуску.
Веде укрита килимами тіл
дорога на Поділ...

Стягли потомлену аж до знемоги
у монастир Михайлівський залогу.
Штаб постачає фронтові вночі
набої та харчі.

Ввійшла в Слобідку дарницька колона,
і гайдамацькі ярісні загони,
що їм серця пойняв вояцький пал,
ввірвались в Арсенал.

Розжеврену в бою затисши крицю,
займають у рукопаш Щекавицю,
а потім відбивати йдуть бійці
у ворога двірці.

Але спливає Україна кров'ю,
бо підступають орди Муравйова,
і ясний Київ кидають стрільці,
мов стомлені женці.

Вже відступила Рада на Житомир,
столицю наче стис залізний комір.
На вулицях, гуляючи три дні,
стріляють навісні
бенкетники і винних, і невинних.

Та березневе сонце тихо плине
і знов до Києва веде стрільців,
з грудей їм лине спів.

Вітай, вітай же, гвардіє залізна!
зростай, зростай в потужну силу грізно,
державі підмурівок закладай,
злоти блакитний край!
Тепер, перетривавши хуртовину,
мінняй на знак червоної калини
свої стрічки червоні на шапках.
Торуї в майбутнє шлях!

Історія відміни любить.
Щоб не урвався нам терпець,
гримлять її веселі труби,
що дії першій вже кінець.
Завіса падає додолу,
завіса вгору знов іде.
Нове ми бачим видноколо
і небо ранкове, бліде.
Старі обряди поновивши,
надягши шпори і жупан,

смушкову шапку заломивши,
в'їжджає гетьман на майдан.
Стискає кайзер дружню руку,
і покалічений орел
німецький подає науку
немудрим дітям простих сел.

Одна ти, гвардіє стрілецька,
міцна, не визнала тоді
московську владу чи німецьку,
свою не зрадила в біді,
здала в касарні Луцькій зброю;
і цілували вояки
рушниці, що служили в бої,
на приціл вірні і меткі.
Між запорожців, гайдамаків
розпорошилися стрільці
і з козаками, як друзяки,
в тісному зжилися кільці.
Співали, мов співці заїжджі,
пісні обоїх Україн
від Холмщини до Запоріжжя
і від Лемківщини по Дін,
від Закарпаття до Кубані,
до чорноморських берегів.
І наддніпрянці, й галичани
себе признали за братів.
Проміряли не раз, не двічі
стрілецькі сотні край дідів,
були на Хортиці, у Січі,
серед чернігівських ланів,
і над Дінцем, і над Айдаром
кошем стояли у степах;
і ті часи пройшли не даром,
плекавши тугу у серцях.
Степи безкраї і могили,
що їх Шевченко оспівав,

у них романтику впоїли
і гуртували їх до лав.

А Біла Церква відновляє
лицарство, як забутий міт;
стрільцям, зібравши їх по краї,
дає врочистий заповіт:

»Поляжеш ти, й не буде слави
за це ніякої тобі.

По тобі не заплаче навіть
ніхто й не схилиться в журбі.

Як поховають, то нескоро,
не голоситимуть жінки,
і видовбає очі ворон,
і сонце вибілить кістки.

Про подвиги твої поеми
не будуть світові трубить.

Жорстокий будь, твердий, як креміль,
готовий голову зложить«.

Отож пісні, яких співали
січовики, в устах у них
суворих тонів прибирали,
бо не лунав ніколи сміх.

І охоронці заповіту,
в якому честь — найвищий зміст,
ладні гетьманові служити.

Уже вузький з ним лучить міст.

Європа визнає державу
нову; їй дано ґрунт і тло,
і сяє променями слави
її уквітчане чоло.

Душа ж гетьманова двоїться;
гуде новий універсал:

»Під русского царя горніться!«
Москві відданий генерал,
Вкраїни зрікшися, мов секти,
і враз окресливши криву,

перед державцем у проекті
схилив бунчук і булаву.
І під вагою колісниці
московської, під крик і свист
юрби, при виблисках зірниці
ламається тоненький міст.

Забудь, гетьмане, сан високий!
Настануть безтривожні дні,
і ти пізнаєш мудрий спокій
в ясній ваннзейській тишині.
Як сріблом час позначить скроні,
— дійшовши світлих верховин,
суддя ти станеш безсторонній
і України вірний син.
Віків минулих божевілля
набуде тон картин Дорé,
і жартівливість водевіля
трагічну барву прибере.

Історія відміни любить.
Щоб не урвався нам терпець,
grimлять її веселі труби,
що дії другій вже кінець.
Завіса падає додолу,
завіса вгору знов іде;
нове накреслюючи коло,
хтось інший натовпи веде.

На Ірпені стрекочуть кулемети.
Торуючи селянській владі шлях,
ідуть повстанці в жовтих кожухах,
ідуть, немов би за хвостом комети,
за тим, хто у руці перо жар-птиці
затис, щоб їм світити уночі,
хто має від усіх сердець ключі
і, може, викує державу з криці.

Над Києвом на мить-хвилину влада
нова зійшла сузір'ям п'ятірним
і тане вже, як у повітрі дим,
або нездійснений поетом задум.

З півночі й зі сходу йдуть совети,
сунуть орди їх навалами,
і очима їх запалими
Азія шукає: »Де ти? де ти?«
Зграї ненажерливо-неситі
важко котять сніговиную.
Попрощайся з Україною,
чужину старайся полюбити!
Уряд далі й далі від'їжджає.
»У вагоні директорія,
під вагоном територія!« —
дітвора на вулицях співає.

Минають місяці понурі.
Короткий в Києві антракт,
і наступає знов Петлюра.
Поляків в'яже з ним контракт.
Їх фешенебельна кіннота
гарцює гордо по містах.
Блискуча упряж, наче злото,
горить на гарних румаках.
Іде на Україну шляхта,
здіймає димом порохи.
Здається, хтось узорну плахту
накинув ранком на шляхи.
Стривай бунчужний отамане!
Жар-птиці не піймаєш ти,
бо ваблять видава й омани
тебе у прірву пустоти.

Колись приймуть тебе з любов'ю,
затягши душу в інші сни,
паризький брук, залитий кров'ю,
і дальній вітер чужини.
Побачиш, як те військо браве,
мазурці вірне і жінкам,
»uciekać będzie do Warszawy«
і кине здобич голякам.
Стривай бунчужний отамане!
Жар-птиці не піймаєш ти.
Вона полинула в тумани,
не вмів ти птахи встерегти.
Але жар-птицею засяєш
ти сам над обріями днів
і буйним прапором замаєш
над роздоріжжями років.
Спрямуєш ти короткий полет
у горобину, глупу ніч,
і заграва освітить поле,
яким прокотиться твій клич.
Так долі таємничий вирок
виконуючи, промайне
комета в зоряному вирі,
проміння ширячи чудне.

ВІДСТУПАЮТЬ загони,
вагони, вагони, вагони,
і на польським кордоні
перетяла дорогу ріка.
Вже забракло патронів,
останній іде з ешелюнів,
і немає понтонів,
і розпачливі крики гудка.
Тільки два перегони,
— й втечеш ти нестерпних агоній,
і ще страх на припоні,
і ще держить ланцюг той рука.
Та немов на долоні,
на поля розлогому лоні
із-за горбу червоні:
торохтіння і рип тартака.
Навперейми колони,
і врозтіч уже безборонні,
в рівчаки, у схорони,
у повітря нурка.
Суне ворог із ревом,
в зухвалості здобичі певен,
сараною пливе він.
Не одна вже, а тисяча бід.
І під градом сталевим,
рвучи тонкоплетений невід,
під дощем металевим,
все — мостом, або річкою вблід.

І в хаосі страшнім переполоху,
неначе виточений з чавуна,
спокійний, не схвильований ні трохи,
в квадратній рамі темного вікна,
до метушні байдужий і до грому,
вдивляючись у той вогненний дощ,
стояв, на лікоть спершись нерухомо,
свідомий сил і переваги — вождь.

БІЛИХ офіцерів недобитки
з вогником блискучим у очах,
сиві старики і недолітки,
що зросли в кадетських корпусах!
Знову гонг історії вас кличе
під прапори знищених полків.
Стародавній запал войовничий,
як шампанське, в серці вам скипів.
На чини спасенницькі, великі
у Сибірі адмірал Колчак,
а на півдні генерал Денікін
згуртували вже негожий брак.
Та чи ж ви забули, як червоні
вам недавно ще здирали з пліч
золотом прострочені пағони,
як гаки залізні клали в піч
і на шкурі кожного корнета
у вогні розжевrenим жезлом
випікали чорні еполети?
Скрізь, за кожним вулиці кутком,
генеральші й ветхі генерали
продають тютюн і сірники.
Тож вам білі душі задрижали
під сукном підбитим сюртуків.

По Росії чеські легіони
у вигідних котять поїздах
і до Чехії везуть мільйони —
золото, загарбане в містах.

Їдуть будувати там державу
на оці накрадені скарби,
жертви жирні гуси, пити каву
і пекти білесенькі хліби,
та ковтати кнедлики з повидлом
і на роздоріжжі в дар квітки
Непомукам нести, ситим бидлом
в мирні чимчикуючи віки.
Їм однаково, чим торгувати,
і коли до рук попав Колчак,
то чому б його і не продати?
Сипте повний золота баняк!..

Він стоїть, на серце адмірала
скопом большевицькі вояки
вже свої рушниці скерували,
але зброя валиться з руки,
бо спокійно він цигарку курить,
димом вітер підвіває скронь.
Докурив і брови враз нахмутив,
коротко скомандував: »Вогонь!« ...

Не врятує білої фаланги
вже ніхто завзяттям молодим,
і до моря відступає Врангель,
і мішком стає скелястий Крим.
Підбирають кораблі крилаті
рештки армій — зморених гостей.
Як рідкі, цікаві експонати,
в європейський звозять їх музей.

РІВНИНА польська, мертвий обрій,
розтятий Вислою простір.
Та тужать козаки хоробрі:
цей край їх нудить, як Сибір.
Тут загостили недобитки
в бою потрощених колон.
Та світу Божого не видко:
чужа гостина — як полон.
На Україну рветься серце,
і вабить запахом евшан.
О, краще в ріднім краї вмерти,
ніж у чужому жить, як пан!
Летить душа в родинне лоно,
і манить кожного мета:
води зачёрпнути із Дону
і пити давнішні літа.

О, хто ж ту тугу многострунну
вілле в симфонію гучну,
як диригент? Невже Тютюнник?
Зорить він пильно далину.
Всіх виведе з лабет розпуки
кремезний і низький козак,
який зі звички праву руку
завжди затискує в кулак.
Вже перші вдарили морози,
настав холодний листопад.
Але формуються обози,
виходить військо на парад,

і строгий огляд робить осінь:
хто в постолах, хто в личаках
з кори, а дехто просто босий;
як черевики, то в дірках,
лихим підв'язані мотуззям.
Хто в ковдрі-накидці замість
плаща. Обмотаних галуззям
в рогожах є відсотків шість.
Хто з шаблею, а хто зі списом,
хто із рушницею в руках.
Лахміття на старшині висить
і теліпається в вітрах.

Морозяний, холодний ранок
вітає похід тих колон,
а сонце в очі світить п'яно.
Та ось і рідний вже кордон,
і крик з грудей у простір лине:
»Хвала тобі, хвала, хвала,
о ясне сонце України
і рідний обрію села!«

Полковник Отмарштайн, сп'янілий
від радості, обняв Сушка.
На степ, від інею збілілий,
його указує рука.
Степи на заході і сході
лягли, неначе ті моря.
Та не однакова в них врода,
і він цитує з »Кобзаря«:
»Руді, руді тут, аж червоні,
а там, там ниви голубі,
мережані полями лона...«

Та ось заграли на трубі
і у простори кличуть бурі.
Он переможно вже Палій
пройшов Лятичів і Проскурів

і далі й далі йде у бій.
Вже Шепетівку і Слауту
зайняв поручник Гопанчук.
В морозянім повітрі чути:
гуде під копитами брук.

То він наскочив на Полонне,
депо там кінське захопив
і посадив своїх на коні,
щоб ті доконували див.
Ось Коростень зайняв Тютюнник,
до пня винищує чеку.
Та з півночі вже хмари сунуть,
рев бурі лине в ніч лунку.
Нема, нема, нема набоїв,
сльота і сніг січуть людей,
ворожі сили чорт потроїв,
мороз проймає до костей.
До ніг прив'язують онучі,
бо, запорошуючи шлях,
студений грудень дме і мучить,
і босі грузнуть у снігах.
Вогнем їх криють кулемети,
вони ж на Тетерів ідуть.
Обмерзлі срібляться багнети,
веде в ліси спасенна путь.
Там їх укриють темні хащі
борів у благодатну тінь,
і прийме долю їх пропащу
гостинних нетрів глибочінь.

Простором сніжної рівнини
повзе колони чорний змій,
кудись у білу безвість плине,
і вабить кожного постій.
Від місяця лягають тіні,
і сон змагає вояків,
наморених у світло-синій
пустелі, в безмірі снігів.

Їх перевтомленій уяві
являє марива чудні
ця дивна ніч, бо запах страви
до них доноситься, й вогні
в близьких хатах вони вже бачать,
спочинку затишного тло.

Їм гавкіт чується собачий,
і рветься крик: »Село, село!«...

За верстами минають версти,
ідуть, прискорюючи крок.
Якби ж дійти і не замерзти!..
Та все зникає, як потік.
Лиш темна ніч і завірюха,
і білий простір навкруги.
Холодний вітер дме у вуха,
і десь чатують вороги...

Знов день настав. Он річка й гребля,
потрошена вогнем гармат...
Стовпи гойдаються, як стебла.
Поглянь, кого ж несе там кат!
Таж то кіннотчики червоні,
що вже загородили шлях.
Вступає з ними в бій колона.
Везуть ранених на возах,
а коні в милі дишуть тяжко.
Он дибки стали на мосту,
в нестямі рвуться із запряжки
і падають у пустоту.
Ввігнулась гребля, наче книга,
тонкий заломлюється лід,
і люди панцерем із криги
вкриваються, пішовши вбрід.
Лунає гучно поклик »Слава!«.
Хто лавром їх звінчає скронь?
Важка вдалася переправа,
розводять вояки вогонь,

коптять сире на ньому м'ясо,
шаблями ріжуть на шматки
і, на близький спочинок ласі,
беруть на плечі вже клунки.
Та злі звістки доносять стежі,
знов треба йти в далеку даль,
щоб за ворожі вийти межі.
Он стрічкою ріка Звіздаль.
Та справа, з лісу, ескадрони
кіннотчиків летять, і враз,
мов клин, врізаються червоні.
Всіх пориває лють і сказ.
Розтято надвое загони,
а зліва, навхрест, ворог теж.
Почетвертована колона,
женуть так рибу до мереж.
Заатаковані ранені
мерщій хапаються гранат,
і частки тіл їх безіменні
кудись летять за шматом шмат.
Веде до лісу горстку воїв
хоробрий сотник Григоряк.
Останні вистріляв набої
і колеться, як той будяк.
Котовський, командир червоний,
дорогу решткам перетяв.
Звіздаль, прийми в холодне лоно,
Звіздаль, що Каялою став...

Здирають одяг, черевики...
Женуть у церкву, як у хлів,
під лютий галас, зойк і крики
недобитки тих козаків...

Світанок у церковні вікна
вливає світла білий струм.

Ніхто не плакав і не крикне,
хоч хилить голову від дум,
бо в грудях серце б'ється твердо.
І тихий спів враз залунав:
»За що, о Боже милосердий,
оці ти муки нам послав?«
Хорал той Ступа-Перебийніс
в кутку церковнім затагнув,
і спів на хвилі душі виніс,
бо з спільних уст, мов грім, загув.

Советський командир на лови
людські прийшов, питає всіх:
»Де ваш полковник Ремболович?«
І чує він: »В бою поліг«.
А Ремболович, той з підлоги,
кульгавого удаючи,
встає, волочить ледве ногу,
за стіну держиться, йдучи.
За двері геть, по снігу босий
(немов до вітру) в сад поліз,
його мороз у гості просить:
поповз за горб, а звідти в ліс . . .

Копають козакам могилу.
Не б'ють, як звично, в барабан,
везуть скривавлених, безсилих;
зігнали свідками селян
з близьких повітів і далеких,
щоб їх держати у страху,
і дивляться на те смереки
у білім кр'олячім міху.
Он стали край могили горді,
ладні прийняти смерть, як дар.
Та перед тим, як видать ордер
на смерть, питає комісар:

»Хто хоче в Армію Червону?«
Шугнув по лицях переляк,
і чути відповідь колони,
яку дає на це Щербак:
»Не знайдеться між нами Каїн
у цю страшну, жорстоку мить.
Ми бачимо, що нас чекає,
та вам не будемо служити«.
Гримнуло »Слава!« й »Ще не вмерла«,
і скоростріли козакам
завісу хилитку роздерли
помежи смертю і життям.

Де ж кінські ділися загони?
де штаб? Вела їх лісом путь.
Дістались польського кордону,
полякам зброю віддають.
Рушниці троцять об каміння
і плачуть, плачуть, як малі.
Тож їм тепер пускати коріння
не у своїй — в чужій землі.
Чи хто питає: »Де ви, де ви?
Де ваше щастя вам цвіло?«
тих триста п'ятдесят і дев'ять,
що у могилу полягло?

Отак здиміла без пожару
в долині сніжно-голубій
мала трагедія Базару.
Так закінчивсь останній бій.

Навіщо ж ту малу подію,
той безум горстки козаків
прибрав ти в шати золотії
і присвятив їм віщій спів?
Навіщо лютий біль поразки
і ту жорстоку, хижу смерть

ти обволік у барви казки,
наливши чашу горя вщертъ?

Але чи ж Ігор Святославич,
коли його повабив Дон,
не стяг собі безсмертну славу,
в ворожий трапивши полон?
І чи співець, нам невідомий,
не оспівав, як я Звіздаль,
колись годину злу залому
у межигір'ї Ронсеваль,
де, край боронячи свій милий,
воjak нездоланий Ролянд,
натуживши останні сили,
трубив у ріг свій Оліфант?

Часів минулих божевілля
часам прийдешнім — дивний дар.
Епоха лютого свавілля
колись п'янкх набуде чар:
перемусує, перебродить
і перебарвить нам роки,
щоб, запаливши сяйво вроди,
світити в темряві віки.

»МИР хижинам, война дворцам!
« по всій країні котиться це гасло.
Війна палацам, мир хатам!
Воли ж ревуть, бо ще порожні ясла.
Та раду з тим собі дають:
грабують, палять і громлять садиби
і, збурюючи каламуть,
під гамір золоту в ній ловлять рибу.
Морозяним і ясним днем,
зустрівши пана в теплім хутрі, двоє
в полон беруть його живцем,
провадять на пустар, що за горою;
вони не лізуть до кишень,
бо все здійсмають: шапку і чобоття,
і він, обідраний, як пень,
додому босий тюпає в болоті.
Ночами стій в черзі по хліб.
У місті не тече вода по трубах,
не мився ти вже десять діб,
і не тріщать дрова в холодних трубах.
Будь сам собі кравець і швець.
Нема електрики — здобудеш лою;
маленький світить каганець
у неопаленім твоїм покої.
Попробуй вірша настрочить
чорнилом, що в чорнильниці замерзло,
і гнів у нього перелить.
На шмаття душу біс тобі розтерзав.
Щодня міняеш на харчі
десь на Євбазі рушники й обруси.

Коли ж подзвонять уночі,
то сподвайся — щонайменше — трусу.
Плати мільйоном за ростбіф.
Багаті всі на паперові гроші.
По вулицях гуляє тиф,
з усіх кишень витрушуючи воші.

На площі пам'ятник стояв
царя, що скасував кріпацьке право.
Натомість Ленін наказав
салдата диктового там поставити.
Готовий скочити в туман,
над натовпом, що вештавсь по панелі,
він бовванів, як істукан,
в задрипаній будьоннівській шинелі
з рушницею наперевіс.
Його дощі нещадно полоскали,
і від негод він весь розкис,
порепались і геть повідставали
на ньому дошки. З десять місяців
він одоробалом царя-Гороха,
діравобокий, височів
страшним, потворним символом епохи.
А зі Столипіна с'як-так
зробили швидко Марксове погруддя.
»Лише століпінський піджак
є за тісний йому«, — казали люди.
Осідок свій — ану, простеж! —
щомісяця міняли установи.
Шукай, шукай — і не знайдеш,
бо скрізь панує хаос безголовий.
Розмитий вздовж і впоперек,
немов облитий цебрами помиїв,
забутий Богом Баальбек —
такий був у двадцятім році Київ.

В ті дні жорстокої, лихої прози
я проміняв нудний столичний град
на затишок щасливої Люкрози
і холод кам'яниць на тепло хат.
За прадідівським лагідним звичаєм
за стравами заставленим столом
нас частували там гарячим чаєм
і добрим доморобленим вином.
Як за щасливих днів, за днів дитячих,
світився у великих лямпах гас,
і тишив душі гавкіт нам собачий,
коли ми повертали в пізній час.
З надіями незгаслими у серці
плекав там Зеров музу молоду
і, як його «нестриманий Проперцій»,
мені читав він вірші на ходу
і рідну згадував «Александрію»,
де фарос, д'горі знесений маяк,
до неї поривав його, як мрія,
яку не міг він зрадити ніяк.
А Филипович у куток наш мирний
як заїздив під час різдвяних днів,
привозив «золото, ливан і смирну»
своїх дзвінких, довершених рядків.
О дні безжурности, змагань, «емоцій»!
Як світить крізь років минулих жах
час великодній в двадцять першій році,
коли цвіли вже вишні по садках.
Як глузували ми з «синедріону»,
коди гуляли Чистим четвергом,
пригадуючи стиха «врем'я оно»,
коли йшли тайні учні за Христом.
Страсна субота... Натовп у притворі...
і глас, що в церкві молиться за всіх,
за тих, що плавають далеко в морі
і що зблукали між доріг чужих.

О, дівчини тонкий і ніжний профіль,
осяяний волоссям золотим,
якій тоді присвячував я строфи,
яку шукав у натовпі густім,
щоб першим о дванадцятій вітати
її весняним іменем Христа
за звичаєм, що треба шанувати,
цілуючи в розтулені вуста.

Минає май. У зелені Люкроза,
ще не сплюндрований, щасливий край,
хоча зависла вже над ним загроза,
карає нарід налетами зграй.

Наскочили, неначе ті пірати,
хапають люд чекісти і везуть
на Яготин, а звідти на Пирятин.
Там тиждень у в'язниці. Дальша путь
веде через Гребінку на Полтаву,
а там чека і смертницький підвал.
Але добу ту я вже раз уславив,
в «Роках проклятих» виливши свій шал...

Усе минулося, і знову воля,
і часто Київ кличе, як сурма.
Уже не та в Люкрозі доля,
бо затишку старого там нема.
Вітаю знову бані почорнілі,
з них позмивали золото дощі.
Свій град таки люблю, як Рим Вергілій.
Кого ж я кутаю в моїм плащі?
Хто є та дівчина в суконці простій,
що на горби веде, мов благодать
мені даруючи вечірній простір,
де дальні вікна золотом горять;
яка веде в садок свій срібний,
де білолисті верби шелестять.
Там поринаючи у сни незглибні,
додому я не хочу вже вертатъ.

Під голову поклавши Яків камінь,
я сплю під зорями, де ніч — без меж.
Хай образи, які перед віками
він споглядав, зійдуть до мене теж.
Он золоті мені вже сніться сходи,
що янголів вели у височінь,
і хтось мене на ті ступені зводить,
де чути голос Божеських велінь;
і хтось мене на шпиль високий кличе,
геть від землі до зоряних світил,
де ти, в етері тім омийти трічі,
відчуєш струм потужний горніх сил.
Хай потече він жилами країни,
просякне білим жаром кожну плоть,
щоби, покликана на подвиг чину,
змогла вона почвари побороть.

СИДИТЬ голота в Київськiм палаці,
панує Петерс і царує Лаціс.
Розстрілюють китайці й латиші.
Створив Господь людину без душі.
Ні, не Господь! Її страшної днини
сфабрикувала заводська машина,
і досконалий вийшов автомат,
якого скрізь покаже вам плякат.
Думки і вчинки регулює норма.
Із словника, проводячи реформу,
пускаючи чудні пружини в рух,
викреслюють слова »душа« і »дух«.
А хто згадає біблію чи Бога,
тому на Соловки лягла дорога.
Проїджують ідеї крізь друшляк
і препарують мозок с'як і так.
На все вже є готові трафарети.
Їх мають визнати митці й поети,
і за найменший ухил кара — смерть.
Летить закон моралі шкереберть.
Стають героями денунціанти.
Маркс заступає Ляйбніца і Канта.
Для кожного найвищий ідеал —
уміти цитувати »Капітал«.
Всі сумніви навіки заспокоїв,
хто добре політграмоту засвоїв.
Як вільно й легко жити без думок,
коли нам визначено кожний крок.
Усім наказ: у такт іти з добою,
знівелювати рівень свій з юрбою.

Тоталітарне гасло кинув час:
»Той, хто не знами, той є проти нас«.
Геть у музей »високе« і »прекрасне«.
Вславляти муситься лише сучасне:
електрика, і нафта, і бетон,
і вождь є наш нехибний камертон.
Всі голоси нехай зіллються в хорі.
Ентузіязм замінить брак кальорій,
коли керує вправний диригент,
який дістав на генія патент.
Його велінню вірні аж до гробу,
ми постачаємо людську худобу,
новий виконуючи ритуал,
на Єнісей, Печору та Урал.
Вітаймо ж цю добу колонізацій,
добу нечуваних екстермінацій,
талантів, партій, напрямків і сект,
— добу, що ліквідує інтелект.

ЩАСЛИВИЙ край,
де сонце Маркса і Ляссаля
дарує май
замісто вовни, шкір і сала.
Тебе таким
у снах своїх не бачив Гоголь.
Як пілігрим,
шукаю марно шлях до Бога.
Усі стежки
позаростали будяками.
Скрізь літаки
із нерухомими крилами
з небес гудуть,
що вже немає серафимів,
і зверху шлють
клубки їдких і сивих димів.
З-понад ланів
не пролунає крик »Осанна!«.
Ні, інший спів
вітає мудрість нездоланну,
з якою вождь
підвладним натовпом кермує
в грозу і дощ,
важку на люд натягши зброю.
Навіщо нам
гірська блакить і хвій туманів,
і сад, і храм,
коли нам норму дав Стаханів,
коли машин
сторикий рев реве у вуха?

Невгавний млин
у душу вихорем нам дмуха!
Нам розгорнули Маркс і Ленін
далекий світ.
Загнав докупн їхній геній
голоти збрід.
Народ від Коли до Колими
рубає лід.
Він від Архангельську до Криму
єдиний моноліт.
Щасливий край,
де сонце Маркса і Ляссаля
плекає гай,
красніший від садів Версалю.
Новий декрет
щодня новий несе добробут
і наперед
без меж щасливими нас робить.
За хліба шмат
хто не підє на смерть і зраду,
на шах і мат,
на чин гидкий і на загладу?
Нових людей
доба невидана зростила
і квіт ідей
слізьми буржуйськими зросила.

НЕ храм, а вже «музей».
Фанфарять там полотнища червоні:
»Релігія — це давні забобони,
які звели людей,
релігія — це для народу опій,
в якому він свою свідомість топить».
Мов стебла орхідей,
стрункі дзвіниці, на погром віддані,
щербаті дзвони ронять на майдани,
і Марксових ідей
дурман вирощують нам богобори.
Поглянь: у Володимирському соборі
уряджено шантан.
Тріюлить у царських вратах сопрано.
Під образом Христителя Йоана
хтось смокче мазагран,
і продає жидівочка в буфеті
хліб з оселедцем і черстві котлети.
Не йдуть уже святі
по сходах тих, які вели на крилос,
та ще тьмяніють там, де морок виріс,
їх німби золоті.
І топчуть босі ноги недокурки
в монастирях, де оселились »урки».
»Безбожник» на Христа
і Богородицю карикатури
нам подає. А може в дні понурі
великого поста
нова нам об'явилась Богоматір:
відважно стрівши бурю у театрі

і поглядів шрапнель,
заквітла діамантами з корони,
яка вінчала Іверську ікону,
на сцені Розенель.

В КРАЇНІ Леопардії,
де кожний рік цвіте акація,
іде екстермінація
старої гвардії.

В країні Леопардії,
(що зветься так
не тільки задля рими),
в її столиці — Третім Римі —
партійний шириться пістряк.
Під бурю криків
на скін ідуть Бухарін, Риков,
Зінов'єв, Каменєв.
Старі компартії берладники
тавровані як зрадники.
Кого з них катова рука мине?

Повинна ж революція
мати Дантонів,
що їх жде езекуція,
і про безпеку кордонів
мусять дбати свої Робесп'єри,
самотинні вожді-солітери.

Іменем республіки
треба карати,
заносити в рубрики.
По страті страта —
державні свята.

Та не прийшлося вмирати
нікому з старої гвардії

в країні Леопардії
смертю Марата:
не знайшлася ніде
Шарльотта Корде.

ДЕРЖАВА є бездушний апарат,
а ми — маленькі коліщата.
Хай кожний стане розумом кастрат,
хай прийме геніїв Камчатка.
Той, що в отарі є щонебудь варт,
не сміє думку мати власну,
бо є для всіх прописаний стандарт,
і своєрідне в тобі гасне.
Плякат, плякат, божественний плякат
мистецтво подає єдине.
Людина тільки мертвий автомат,
якого рухає пружина.
І не Господь, а мудрий Едісон
почвару змайстрував сучасну,
зробивши досконалий грамофон,
що все повторить своєчасно.
Ні, не орел є нашої доби
птах символічний, а папуга.
Не вийдеш ти ніяк — що не роби —
із зачаклованого круга.
Що ти еси? Ти штамп, ти є шабльон,
ти заучив слова затерті
»колхоз«, »машина«, »трактор« і »бетон«
і зажива спромігся вмерти.
Ти кусень вугля, а держава піч,
бо, обливаючися потом,
виконуючи норму день і ніч,
ти став стахановським робітом.
Зведи до неба очі: там ширяв
твій дух колись, і може промінь

одної з зір, що до зіниці впав,
душі розгорне давній спомин.
І може він тоді хоч би на мить
високі горні емпіреї,
де Божий вітер крилами шумить,
на мить, лише на мить розкриє.
Тоді згадай, де ти віддавна був,
щоб ти, розтерзаний між димів,
у тишині надзоряній прочув
співучий трепет серафимів.

ЖЕНУТЬ селян у колективи,
збирають по повітах продналог.
Беруть усе, що їм дарують ниви:
ячмінь, пшеницю, жито і горох
і, не лишаючи зерна на засів,
дари землі вивозять за кордон.
Строптивих батраків і волопасів
вагонами везуть на Усевлон.
Ніяк попсованими тракторами
не прокладеш на сівбищі доріг.
Лану не зореш кіньми і волами,
що згинули без паші ще торік.
Давно поїджені коти й собаки,
половлені і миші, і щури.
Зимуеш там, де ще зимують раки,
і хліб печеш із тертої кори.
Минай вночі околиці незнані,
а то чужі піймають на заріз,
спечуть тебе, поклавши на каштани,
позбавлять живота, чобіт і риз.
Село наробить із людського м'яса
таке, на що позаздрить і сальон:
котлети, фляки, гуляш і ковбаси, —
московську, краківську і сальцесон.
Бо рік шіснадцятий соціалізму
в історії позначив цю добу
найвищим розквітом канібалізму;
бо голод гучно дмухає в трубу.
Пожди, пожди! В Європі з того стерва
в жорстоку пору продовольчих криз

фабрикуватимуть колись консерви,
ще й під контролем строгих експертиз.
Культура підіймає нас із калу
і робить нас потужними стократ:
свічок натопить із людського сала,
з кісток добуде нам суперфосфат.

ВКЛАДАЙ життя своє у «норму»,
закон статистики шануй,
ганяй, щоб десь добути корму,
доводь, що ти не є буржуй.
Мистець є «спецом» від палітри,
що вправою набув свій хист;
збадай його рецепти хитрі —
і зразу будеш ти артист.
Поет слова лиш комбінує;
засвій ту техніку чітку,
небавом світ тоді відчує,
що муза в тебе на шнурку.
Нема дарів, від Бога даних.
Хто містики блакитний квіт
шукає, бродить у туманах.
Твій ґрунт є дійсности граніт,
причин і фактів світ реальний,
— він, а не заповіт Христа,
задовольняє нам нагальну
земну потребу живота.
Вложи, віддавши дух на жертву,
всю різнобарвну рясоту
життя у формулу, у мертву,
вславляй незрячу сліпоту.
Відбудь на тиждень сім засідань.
На кожному присяжно лай
Париж і Лондон, Рим і Відень,
— ті буржуазні кубла зграй.
Передусім складай програму,
що нам робить, коли і як,

щоб розчинить в майбутнє браму
і щоб не ріс у нас будяк.
Вигадуй пляни нездійсненні
(усе в масштабі світовім),
що їх уява небуденна
сповіє димом голубим.
Хвали реформи геніяльні,
що родять розпач і відчай;
хвали ті заходи каральні,
що на землі створили »рай«.

Та й то ти не помреш спокійно
у колі рідному дітей,
а десь у пустці безнадійній
невірним зрадником »ідей«,
між криг, завіяний снігами,
під панахиду хуртовин,
що над сумними островами
шумлять верхів'ями ялин.

ХВАЛА і слава вам, вожді премудрі,
що землю обертаєте на рай,
що фабрикуєте парфуми й пудру
і нас навчили з моркви пити чай!
Ви скасували ковбасу, і масло,
й свободу слова. Нащо нам вона,
коли щодня ковтаємо ми гасла,
що мудрість вичерпали всю до дна!

Нарим, Таймир, Камчатку і Печору
ви заселили натовпом густим.
Тепер кишать людьми оті простори
і тундр, і тайг, несходжені ніким.
Ви ліквідуєте отой непотріб —
людей, що пам'ятають старину;
навчили нас не їсти тижнів по три
і вихваляти щиро новину.
Півбоги ви, титани і герої,
які женуть із нас десятий піт.
А ми, ми тільки вірні шабестої,
які виконують ваш заповіт.

Хвала тобі, о вождю геніяльний,
бо під твою сопілку так артист,
як і поет, танцюють ідеально
і твій державницький вславляють хист.

Я АВТОМАТ, набитий крамом
дешевих гасел і брошур,
і закладає вуха гамір
турбот щоденних і тортур.
Я на засіданні машина
і не порушу звичний тон.
Рука досвідчена плястину
завчасно всуне в грамофон.
І механічно рот повторить
слова, вже сказані стократ:
»Всіх ворогів, — мовляв, — поборе
незможений пролетар'ят.
Є віра опій для народу.
Ми всіх зреклися забобон.
Наш край — це рай, гудуть заводи,
і Маркс найвищий наш патрон«.
Своє життя я втиснув в раму,
я не зроблю невірний скок.
Шаную над усе програму,
і став обачним кожний крок.
Недаром же в передпокої
я обережно капелюх
здіймаю разом з головою.
Не відганяючись від мух,
затисши міцно під пахвою
портфель і голову важку,
я йду поважною ступою
й сідаю в крісло у кутку.
Нарада п'ять годин триває,
кудахче кожен, мов курча.

А я... я голову шпурляю:
ось нате, грайте у м'яча!
Ану ж, відважні футболісти,
вдаряйте сміло чобітьми
і мозок мій місіть, як тісто.
Ти ж, вічносте, крилом шуми!
Мій тулуб шиєю сміється,
а »я« виходить із тюрми.
Повільним ритмом серце б'ється,
і стеле далеч килими.
Зникає все навколо: покій,
людські обличчя, лампи, стіл,
і поле, рівне та широке,
скрізь розливається, як Ніл.
Шумлять ліси мого дитинства,
кудраті лащатся звірі,
і очаровує єдинство
життя, уяви і мари.
Мене гойдають срібні хвилі,
і глухо піниться прибій,
і дні далекі, білокрилі,
гудуть, немов бджолиний рій.
Однаково моему серцю,
що десь там робить голова,
аби буяти понад смертю
і слухать, як росте трава.

І враз удар. Хтось підкидає
мене. У серце — блиск меча.
Тоді здригаюсь я і знаю:
в ворота загнано м'яча.
— »Прокиньтесь! чи ви у трансі?!«
Стільцями совгають, встають.
І, з дійсністю у мезальянсі,
я до дверей керую путь.

СВЯЩЕННИЙ граде мій, о Києве!
Невже це ти — кубло Батиеве?!
Невже ж тебе укрила твань?
А вів до царгородських бань
твій шлях, варягами торований,
у злоті далечі спрямований.
Під навалом ворожих лав
нераз ти силі улягав,
від печенігів був плондрований
і був від половців мордований;
кров, і руїну, і пожар
несла тобі орда татар.
Але краса твоя карбована,
безсмертна, відживала знов вона,
і лиш тепер, тепер, тепер,
її упир голодний зжер.
Твої скарбниці розграбовано,
твое багатство роздаровано,
твої церкви пішли на хмиз,
стмяніла й зблякла святість риз,
з побожністю колись цілована
і варваром тепер запльована.
В кривавім відсвіті заграв
віками ти перетривав,
в боях-негодах загартований,
лють, і одверту, і приховану.
Невже ж навіки ти уліг,
на глум відданий і на сміх
тій дикій зграї невгамованій?
На тебе важила давно вона,

твій цвіт на жертву хтось поніс
чухонським ідолам у ліс.
Де полет веж твоїх, скерований
у небо, золотом цятковане?
Марою темною віків
на горах ти закам'янів.
Ясну весну твою поховано,
а вільну волю замуровано.
Дмухнув на тебе смертю час,
і, спалахнувши, ти погас.

НАД краєм велетень-кажан
повис на крилах нерухомих,
і ледве чути крил тих помах,
і кажуть люди: то шайтан.
Здається вітер горовий
ворушить крила ті помалу.
Від них, немов би з піддувала,
струмує холод крижаний.
Все обертаючи на лід,
він цвіт вишень і кров морозить,
і смерті, сині, мов стрекози,
від квіту пурхають на квіт.
Мов смок, затує він світ
у те своє заклає коло,
що закутилось, мов кодола,
і повертає неоліт.
Коли хто тут чи там зникає,
то затує його до гавр:
кажан ті жертви пожирає,
страшний, як давній Мінотавр.

Та не скеровує вітрило
своє до берега Тезей,
і в пазурях нечиста сила
затисла горній дух людей.
І не гримлять ще дальні бурі,
ще не виблискують вогні,
і не з'являється нам Юрій
зі срібним списом на коні.

ПЕРША РОЗМОВА З ДУШЕЮ

Я.

Чий голос добувається до мене
десь з-під землі, мов парості зелені?
Хто кличе, мов прокинувшись зі сна,
мене так невідступно, як весна?

ДУША.

Це я, душа твоя забута.
В сталльні я обручі закута.
О, відкопай і відчини
чавунну покрішку труни!

Я.

Немов би дальній спів до мене лине.
Та певне скуштував я героїну,
коли, пройняті подихом краси,
я таємничі чую голоси.

ДУША.

Не витвір я фармакопеї.
О, ні! Я з-під руїн Помпеї
твої кличу і зову.
Рятуй, рятуй мене, живу!

Я.

Яким же іменем тебе назвати?
Які ти прибереш кольори й шати?

Поля й ліси вдягаються в блакить,
коли так гучно голос твій дзвенить.

ДУША.

Таж я душа, твоя душа я,
яка до неба пориває.
Тепер, засипана в пісках,
торую я до тебе шлях.

Я.

Що ти? Чи ж ти не жмут моїх уявлень
і мозку функція, який, мов равлик,
скрутивсь у черепі жмаком слизьким?
Згниє — і ти розвієшся, мов дим.

ДУША.

Дух вічний там, де морок висне,
буяв у хаосі первіснім.
Із мли формуючи світи,
він керував їх до мети.
Хто є та незбагненна сила,
що племінь в серці запалила
і світ уводить в вічний рух?
То не матерія, а дух.

Я.

Тебе згубив я в городській пустелі.
Надхненна твоя мова, як у Шеллі.
Не так про те, що діялось вгорі,
метикували Маркс і Ляметтрі.

ДУША.

То ж дух поволі рухав кросна,
із хаосу творив він космос.

Там, де клубочився туман,
розлив він світла океан.
Туди, де все роїлось виром,
уніс він строгий лад і міру.
Скоривши витвори химер
гармонії надземних сфер
і вгору знявшись гордим летом,
ясним намітив він планетам
шляхи накреслених орбіт.
І забуяв сторясний цвіт,
лиш подихом твоїм, о весно,
пройняв він всі тіла небесні.
Мене покликав він до світла,
і я ввійшла в земні тіла,
у кожній квітці я розквітла,
у кожному серці я зросла.
Ти спав, як я тепер у гробі,
а вже бриніла я у тобі
і кликала до далечин,
де загорявся творчий чин.
Тепер я порохом припала.
Лиха доба мене приспала.
Я буду зріти, як зерно.
Коли повернеш ти стерно?

Я.

Скажи, до тебе як знайти дорогу?
І чи доводить туга до порогу,
що перейдеш його — та на горі
враз спалахнеш у ранковій зорі?

ДУША.

Плекай, плекай, викохуй тугу!
Зори, зори вогнисту смугу!

Тягнись, тягнись із мертвих мук,
— весну прийми з моїх ти рук.

Я.

Я весь горю, горю в безсмертній тузі.
Сто літ верчуся я в проклятім крузі.
Виходь і грудь мою мечем розкрай,
ввійди у мене й світлом запалай!

ДУША.

Чувай! Сурмлять вже перші труби...
Від смерти темної і згуби
нас поривають у простір
вітри, що дмуть у горно зір.

РОЗМОВА З ЧИТАЧЕМ

ЧИТАЧУ мій! На учту ти чекав.
Барвистий килим розгортав я.
Ти думав: буде добрий добір страв —
халва, морозиво і кав'яр —
кіянті, і мадера, і херès
на поетичному бенкеті,
химерному, як білий Бенарес,
як з орхідей і мальв букети.
Ти дуже розчарований — не так? —,
що жменями тобі я кидав
полин, і деревій, і темний мак,
і град розжевлених болідів?
І вітами омел переплелись
не золотисто-сині фрески —
гадючились узорами якись
чудні і дивні арабески.
І у п'янку запашність матіол,
в ясинність спогадів далеких
вдирався рев гармат і крик «крамол»
під мирне клацання лелеки.
У гураґанах заливали край
страшні потоки революцій,
і відновився давній курултай —
татарство й Захід у сполуці.
У бурі дух безсмертя спопелів.
Точилися одноманітні,
безбарвні будні спалених років.
Минали листопади й квітні.

Невже ж то треба, щоб ті дні віддять,
рядки знайти нам урочисті
й крізь них, немов крізь труби, перегнать
ті води смрадні і нечисті?!

О, ні! Тут треба взяти інший тон.

Добі тій хижій тільки личить
сатира, і памфлет, і фейлетон,
і сірий день нам барв позичить.

Були то обриси химер (а не
гексаметра стрункі колони),
лиш бароккòве плетиво чудне,
і стали реготом прокльони.

Я мармуру карарського не мав,
що уживав Буонаротті,
коли безсмертну тугу в нього вклав.

Ще не докінчена робота,
та чую вже, читачу, голос твій:
»Це ж не поема, а стаккато,
це ж образів різноманітний рій,
якась мозаїка строката
і вірші різних розмірів. Ой, ой,
поете! Де ж тут єдність теми,
де нитка провідна і де герой?

А де розв'язання проблеми?
І раз, нову вславляючи добу,
собі дозволив ти на вибрик:
на скрипку гравши, дмұхнув у трубу,
бо допустився там верлібру«.

Тож знай, доба, що кров'ю ізійшла,
роздерта, як твій рідний Київ,
в отих шматках порізнених знайшла
собі еквівалентний вияв.

Вловив ти в сітку символи пливкі
і розгадав ти їх, до речі?
(Одним із них Сангушко був, який
добу майбутню заперечив).

В житті, як і в поемі наших днів,
мінялись розміри і ритми.
В неполотому полі бур'янів
зривали то будяк, то квіт ми.
Та я, читачу, втишити ладен
тепер твою жадобу норми
і (як співці співали за давен)
віллю свій вірш у строгі форми.
Тебе у прірву пекла поведу
і виведу на верховини,
і в тім поході грізно загудуть
від Данта пещені терцини.
Я пошматованості навісній
різьблену єдність протиставлю;
явлю добу в красі її страшній
і нерозхристаним прославлю.

Та вже я чую інші голоси:
»Для нас це гірше від рицини,
то ж мертві форми мертвої краси.
Сонет, октави і терцини —
старим паням співай в них про весну.
Віддай ті вірші до архіву!
Ні, не збагнути цю добу страшну
тобі, новітній Альмавіво!
Дай нам поему для «широких мас»,
яка вантаж легенький мас«.

Поспіть! П'ятистоповим ямбом вас
нехай мій вірш поколисає.
Але віллю в ті ямби грім і жах.
О музо! не зважай на дурнів.
Скакала довго ти по корчаках,
— тож не цурайсь тепер котурнів.